

Vélemény

Kozma Gábor: A posztindusztriális települések modern funkcióinak társadalomföldrajzi vizsgálata címmel az MTA doktora címre benyújtott értekezéséről

A nemzetközi és a hazai területi kutatás s ezen belül a településföldrajz, követve a társadalmi változásokat természetesen hozzá be kutatási témái közé a szerepükben, súlyukban felértékelődő társadalmi szférákat, tevékenységeket.

Ennek nyomán kikerühetetlenül változik az elemzések szemlélete, információs háttere, módszertana, „nyelve” is. Ezek az előretörő szegmensek, területi-települési szempontból különösképp, már alig kutathatók az anyagi ágak, a mezőgazdaság vagy az ipar hagyományos vizsgálati eszközeivel. Míg ezek szereplői viszonylag jól lokalizálhatók, tevékenységük karaktere, tartalma is könnyen értelmezhető, az újabb súlyponti tevékenységek, új életmódelemek térben jóval diszperzebbek, szereplőik számosabbak, társadalmi funkcióik, hatásaik is összetettebbek, színesebbek.

Általánosságban is kijelenthető, hogy a nemzetközi területi-települési kutatás még ma is küzd a modern terciér (posztindusztriális) tevékenységek vizsgálatával. A hazai szakmában az „új” súlyponti funkciók legkiterjedtebben kutatott témájaként a turizmust tudom megemlíteni. Kozma értekezése ebbe a súlypontváltási sorba a sportot helyezi, indokoltan, ugyanakkor nem egyszerűen megoldható kutatási feladatként, a dolgozat egészét és részfejezeteit tekintve önálló, saját tudományos produktumként.

A munka valódi tartalmát a jelenlegi címnél kevésbé „rejtett” megoldás – pl. „A sport a posztindusztriális városban” – talán jobban és megítélésem szerint a szerző kutatói képességei, eredményei bázisán felvállalhatóan adná vissza, különösképp annak tükrében, hogy a munkát záró, az új tudományos eredményeket összefoglaló fejezet legtöbb tézise lényegében ilyen tartalmú, s nem általában a „modern funkciókra” vonatkozik.

A szerző a munka elméleti alapjaként – a dolgozat alaptémájához, település és sport viszonyrendszeréhez igazodva – Tóth József települési tetraéder modelljét nevezi meg s már a munka elején ennek korrigált, kiegészített változatát is közli, mintegy megelőzve a kiegészítésnek csak a későbbi fejezetekből feltáruló igazoló elemeit.

Nem megkérdőjelezve a tetraéder modell szemléleti orientáló erejét, az értekezés tartalma, fő témája szempontjából kissé tág alapnak, inkább csak az értekezés szerkezeti logikáját megalapozó sorvezetőnek tartom, s a modell kiegészítését az önkormányzatokkal nem tekintem érdemi új tudományos momentumnak. Az értekezés témája e nélkül is világos, aktuális, több megállapítása is érdemi. Újabb elméleti hozadékokat a modell szempontjából talán az hozhatott volna, ha a modell „posztindusztriális” relevanciájának, netán módosulásainak kérdéskörét állította volna a szerző a középpontba az elméleti fejezetrészekben, akár bevezetésként, akár összegzésként.

Míg a tetraéder modell a főtéma települési oldaláról elfogadható elméleti támaszték (a fent említett korlátokkal együtt), végigvonul a dolgozaton egy számomra hiányérzetként jelentkező momentum: a sport (rendkívül sokszínű) funkcióinak rendszerezett, akár modellszerű, strukturáló táblázatba foglalt bemutatása. Ez a 2.2. fejezet („A település fogalmi rendszere”) és a tetraédermodell adta eligazodási renddel analóg megoldást jelenthetne a sport tekintetében, ami az egész munkát, a benne szereplő sokfajta közelítést és megállapítást a sport oldaláról is áttekinthetőbb egységbe rendezhette volna, enyhítve kissé a munka mozaikosságát.

Egy ilyen indítás, rendszerezés a sport belső fő területei, dimenziói, funkciói mentén (amelyekben a szociológiai, gazdasági vagy épp a természeti tartalmak, kötődések erősen különböznek, gondoljunk például csak az élsport-szabadidősport vagy épp a nyári és a téli sportok alapvető különbözőségeire) segíthette volna megjelölni a dolgozatban azokat a momentumokat is, amelyekben a sport-település kapcsolat általában és ezzel megegyezően vagy épp ettől eltérően idehaza kiemelten van jelen.

Mindez ugyanakkor nem tolta volna el a munka egészét egy más karakterű, például sporttudományi közelítés felé sem. Annál is kevésbé, mivel a település-sport viszonylatok, megállapítások a dolgozatban meghatározóan a települési megjelenés és következmények oldaláról s kevésbé a sportra gyakorolt települési hatások mentén fogalmazódnak meg. Ez egyértelművé teszi azt is, hogy a dolgozat diszciplinárisan vitathatatlanul a területi kutatás, a településföldrajz körébe tartozik.

A dolgozat nemzetközi példák, összefüggések mentén sokrétűen, helyénvalóan használja a

keresztmetszeti összehasonlítások szemléletét és módszertanát, a dolgozat a tág szakirodalom elmélyült ismeretére támaszkodik s abból fontos eredményeket, példákat emel ki. A nemzetközi, szakirodalmi háttérű fejezetekben bukkanak fel – röviden – olyan jól ismert és sokoldalúan vizsgált témák, mint a nagy nemzetközi sportrendezvények, az olimpiák, az olimpiai városok kérdésköre (ami a sport globális megjelenésének, hatásainak egyik legismertebb példája) vagy épp a sport településeken belüli elhelyezkedésének változása, mint nagyvárosi szinten releváns városökológiai jelenség. Utóbbi témakörben, a nemzetközi tendenciákat bemutatja a szerző (ahol azért egyértelmű „telephelyváltozási trenddel” nem találkozunk). A hazai létesítményfejlesztés városföldrajzának szakaszolt áttekintése is tényszerű, önálló tudományos eredménynek tekinthető fejezete a munkának (3.3.1), még ha azt – ahogy a szerző is jelzi – egy megbízható országos létesítménykataszter hiánya korlátok közé szorítja is.

Bár a munka az újabb időszak jelenségeire koncentrál, a hazai folyamatok értelmezése szempontjából röviden említésre kerül benne – helyesen – a 20. század fő történelmi szakaszai néhány karakteres sportfejlesztési momentuma is. A két világháború közötti időszak emblemikus „civil” fejlesztési tere volt például hazánkban a „minden faluba egy focipályát”, már közel 100 éve törvényi szinten is megjelent cél és aktivitás (az első világháború utáni időszak első törvényei közt a Testnevelésről szólót is megtaláljuk). A szocialista szakaszt a sportnak a (nagy)vállalatokhoz kötődő, ideologikus alapú irányzata dominálja. A markáns különbségek mögött egy rejtettebb háttérellem azonban korszakokat átívelően jelen volt a 20. században: a sport és a honvédelem összefonódása. A mai célokra és megoldásokra tekintve nyilvánvaló, hogy a sport szerepében alapvető változásnak vagyunk tanúi („posztmodern fordulat magyar színekkel”), a történelmi körülmények, az életviszonyok változása és a sport „belső modernizációja” okán, ami korábban ismeretlen formákat teremtett.

Az értekezés erősségének, tudományos értékének tartom a sokoldalú információs háttérrel, új adatbázisok kontrollált bevonását a hazai település-sport viszonylatok elemzésébe. A munka három fő információs adatkészletet használ. A sportot főtevékenységként megjelölő hazai gazdasági szervezetek adatait, cégtípusok szerint bontva elemzi (súlyal a 3.1.-3.2. fejezetekben), vizsgálja az önkormányzatok sporthoz köthető szervezeti, jogalkotási és pénzügyi adatait (3.4. fejezett) valamint más nemzetközi és hazai adatbázisokból, szakirodalmi forrásokból vett információkat (sok esetben nem kifejezetten települési szintű

tartalmakkal), amelyek nagyon sokszínűek és a munka több fejezetében megjelennek. Mindezek értékes, az első két esetben ezidáig még alig használt, a területi-települési közelítésbe jól illeszkedő források, feldolgozásuk, értelmezésük megbízhatóságukkal adekvát szintű, nem eltúlzott szofisztikáltságú módszertannal (grafikonok, egyszerű táblák, térképek).

A szerző köztudott személyes vonzódásán túl a sporthoz (ami nem elhanyagolható, felvállalható témaválasztási szempont is) fontos kiemelni, hogy a dolgozat sok momentumán átüt a szerző gyakorlati tapasztalata és tudományos felkészültsége, publikációs aktivitása a településmarketing és az önkormányzati fejlesztéspolitika területén. Mindennek azért van itt kiemelt fontossága, mivel a sport marketingértéke települési, önkormányzati szempontból talán az egyik legfontosabb viszonylat (ezt az összegző tézisek utolsó pontjában Kozma is igen helyesen kiemeli). Ez a szemlélet integrálódik a munkába s lényeges, tudományos szempontból is értékelhető elemének tekinthető. Míg marketing szempontból a sport a települések külső vonzásának, ismertségének fontos mozgatója lehet, e hatás mintegy „belső” párként a sport közösségi és lokális kohéziós szerepét kell említeni (ez a dolgozatban kisebb hangsúlyt kap). A kohéziós funkció a területi léptékek közül legszorosabban épp a települési szinthez kötődik.

Nem rovom fel a szerzőnek hiányként (hisz itt nem politológiai vagy fejlesztéspolitikai munkáról van szó), de nem hallgatható el, hogy a sport ma hazánkban egyike az élesen vitatott, politikával átszőtt „fejlesztési” területeknek, aminek látványos települési megjelenései, vonzatai vannak. A jövő fogja eldönteni, hogy napjaink magasabb sebességfokozatba kapcsolt létesítményfejlesztései milyen hatással lesznek az egyes településekre. A fejlesztés és fenntartás eltérő forrásháttérének nyilvánvaló konfliktusa például komoly kockázatokat, önkormányzati gondokat, lokális depressziós veszélyeket is előre jelez.

Az értekezést nyilvános vitára alkalmasnak tartom.

Budapest, 2018. január 19.

(Nemes Nagy József DSc)

egyetemi tanár